

14/10/14

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

19

٤٢٢٣٨

بررسی جایگاه اصل اقدامات احتیاطی در حقوق بین‌الملل محیط‌زیست
با نگرشی بر حقوق ایران

از نظر فعالیت‌های علمی و پژوهشی
توسط کمیته تخصصی حقوق ایران

توسط:

اردوان ترک‌زبان

پایان‌نامه:

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم
برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

حقوق بین‌الملل

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان‌نامه با درجه بسیار خوب
دکتر فرهاد طلائی، استادیار حقوق (رئیس کمیته)
دکتر نادر مردانی ، استادیار حقوق
دکتر بهرام اخوان کاظمی، استادیار علوم سیاسی
۱۳۸۱/۲/۲۰

۱۳۸۱ / ۷ / ۲۰

تقدیم به :

پدر و مادر بزرگوارم، برادران و خواهران ارجمندم و همسر مهربانم
و فرزندان عزیزم

و تقدیم به :

دوستاناران طبیعت

سپاسگزاری

بدینوسیله از زحمات صادقانه استاد بزرگوار جناب آقای دکتر فرهاد طلایی و نیز اساتید مشاور جناب آقای دکتر نادر مردانی و جناب آقای دکتر بهرام اخوان کاظمی که همکاری و مساعدت لازم را در این پایان نامه داشته‌اند کمال سپاسگزاری را دارم.

چکیده

بررسی جایگاه اصل اقدامات احتیاطی در حقوق بین‌الملل محیط زیست با نگرشی بر حقوق ایران

توسط:

اردوان ترک‌زبان

در سالهای اخیر اصل جدیدی برای هدایت فعالیتهای بشر و جلوگیری از صدمه به محیط‌زیست و سلامت انسان در حقوق بین‌الملل محیط‌زیست پدیدار گشته که از آن به اصل اقدامات احتیاطی^۱ یاد می‌شود. به ویژه با پذیرش اعلامیه ریو در ۱۹۹۲، در کنفرانس ملل متحد راجع به محیط‌زیست و توسعه^۲، این اصل جایگاه مهم‌تری را بدست آورد. اصل ۱۵ آن اعلامیه مقرر می‌دارد. "به منظور محافظت محیط‌زیست اقدامات احتیاطی باید بطور وسیع توسط دولت‌ها و بر طبق تواناییهایشان بکار گرفته شود، در جایی که تهدیدات جدی یا خسارت غیرقابل برگشت وجود دارد فقدان اطمینان علمی کامل نباید بعنوان یک دلیل برای به تأخیر انداختن اقدامات مؤثر برای جلوگیری از تخریب زیست‌محیطی مورد استناد واقع شود." بعلاوه معاهدات مربوط به جنبه‌های گوناگون حفاظت از محیط‌زیست نیز مفهوم اصل اقدامات

1. The Precautionary Principle.

2. United Nations Conference on Environment. and Development. (UNCED).

احتیاطی را در بر می‌گیرند. مثالهای از چنین اسنادی شامل کنوانسیون تغییر آب و هوا^۳، کنوانسیون تنوع زیستی^۴ می‌شود. اصل اقدامات احتیاطی می‌تواند بعنوان توسعه یافته‌ترین شکل از یک قاعده کلی تحمیل‌کننده تعهد در نظر گرفته شود. اصل اقدامات احتیاطی زمانی بکار می‌رود که خطر زیاد است. آنقدر زیاد که در واقع اطمینان علمی کامل از قبل برای اتخاذ اقدام مفید موجود نیست. در ضمن اصل مزبور از جمله در مواردی بکار رفته که فعالیتی نتیجه‌اش در دراز مدت بروز خسارت برگشت ناپذیر به محیط زیست بوده است. در این موارد مواظبت مخصوص بمنظور حمایت از محیط زیست برای آینده ضروری است. باید اظهار داشت که تهدیدات محیط زیست ممکن است مستقیم یا غیرمستقیم باشند از جمله تهدیدات مستقیم، اختلال فیزیکی در محیط زیست بواسطه استخراج معدن، کشاورزی، رادیو اکتیو و دیگر اشکال می‌باشد و تهدیدات غیرمستقیم از جمله ناشی از سیاستها و استراتژیهای غیراصولی و بدون ارزیابی در یک سلسله سطوح، شامل تصمیمات برنامه‌ریزی، قانونگذاری و مقررات در زمینه محیط زیست می‌شود.

این پایان‌نامه نتیجه می‌گیرد که به منظور دستیابی به توسعه پایدار سیاستهای توسعه و حفاظت از محیط زیست باید بر اساس اصل اقدامات احتیاطی باشد و ارزیابی‌های زیست محیطی باید پیش‌بینی‌کننده، و جلوگیری‌کننده با توجه به علل تخریب زیست محیطی باشد. در اصل پنجاهم قانون اساسی ایران و دیگر قوانین عادی نیز به این اصل با ذکر عباراتی چون ممنوع بودن برخی اعمال و فعالیتها اشاره شده که نشان از ضرورت بکارگیری اصل اقدامات احتیاطی در برنامه‌های توسعه و نیز حفاظت از محیط زیست در ایران می‌باشد.

3. United Nations Framework Convention on Climate Change.

4. Convention on Biological Diversity.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
دوازده	فهرست علائم اختصاری
چهارده	مقدمه
	فصل اول : کلیات
۱	مقدمه
۲	۱-۱- تعریف حقوق بین‌الملل و محیط زیست
۲	۱-۲- تاریخچه حقوق بین‌الملل محیط زیست
۸	نتیجه‌گیری
	فصل دوم: منابع حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق بین‌الملل محیط زیست در
	اجراء
۹	مقدمه
۱۰	۱-۲- تحلیل مفاهیم حقوق الزام‌آور و غیرالزام‌آور
	۲-۲- معاهدات بعنوان منابع اساسی
۱۲	۱-۲-۲- معاهدات بین‌المللی از دیدگاه علمای حقوق بین‌الملل
۱۳	۲-۲-۲- معاهده از دیدگاه کنوانسیون ۱۹۶۹ وین
۱۷	۳-۲- عرف‌های بین‌المللی بعنوان منابع تکمیل‌کننده

- ۲-۴- اصول کلی حقوقی بعنوان منابع توسعه‌دهنده قواعد حقوق بین‌المللی محیط‌زیست ۲۰
- ۲-۵- رویه‌های قضائی و داوری و نقش آنها در تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست ۲۶
- ۲-۶- آثار برجسته حقوقدانان بعنوان منابع پرکننده خلا حقوقی ۲۷
- ۲-۷- اعلامیه‌های جهانی و منطقه‌ای محیط‌زیست بعنوان اسناد دارای ارزش روزافزون ۲۷
- ۲-۸- حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در اجراء ۳۰
- ۲-۸-۱- پذیرش قواعد مناسب و فراهم کردن روش‌های مذاکره در چارچوب یک معاهده ۳۰
- ۲-۸-۲- مکانیزم‌های برای تقویت اجرای مقررات داخلی ۳۰
- ۲-۸-۳- تبعیت از مکانیزم‌های بین‌المللی ۳۱
- ۲-۸-۴- مجازات‌ها و اقدامات جبرانی ۳۱
- ۲-۸-۵- مکانیزم‌های حل و فصل اختلافات ۳۲
- نتیجه‌گیری ۳۳

فصل سوم: اصل اقدامات احتیاطی و ابعاد گوناگون آن

- مقدمه ۳۴
- ۳-۱- تعریف اصل اقدامات احتیاطی ۳۵
- ۳-۲- جایگاه اصل اقدامات احتیاطی ۳۹
- ۳-۳- توسعه پایدار و اصل اقدامات احتیاطی ۴۰
- ۳-۳-۱- کیفیت زندگی ۴۲
- ۳-۳-۲- پایایی اکولوژیکی ۴۴
- نتیجه‌گیری ۴۶

فصل چهارم : به کارگیری اصل اقدامات احتیاطی در زمینه‌های گوناگون

محیط زیست

- ۴۷ مقدمه
- ۴۸ ۱-۴-حمايت از اقلیم (شرایط آب و هوایی) زمین و اصل اقدامات احتیاطی
- ۴۹ ۱-۱-۴- تعادل انرژی و پدیده گلخانه‌ای
- ۵۰ ۲-۱-۴- منابع آنتشاردهنده گازهای گلخانه اعم از طبیعی و انسانی
- ۵۱ ۳-۱-۴- پدیده گرم شدن زمین در ارتباط با تغییرات آب و هوا
- ۵۱ ۴-۱-۴- پیامدها و تأثیرات گرم شدن زمین
- ۵۵ ۵-۱-۴- نقش کنونی و بالقوه جنگلها در بحث تغییرات آب و هوا
- ۵۹ ۲-۴- حمايت از اتمسفر و لایه ازن و اصل اقدامات احتیاطی
- ۱-۲-۴- قضیه ذوب فلزات تریل و کمیسیون مشترک داوری بین ایالات متحده آمریکا و کانادا
- ۶۳
- ۶۴ ۲-۲-۴- تعریف آلودگی هوا
- ۶۵ ۳-۲-۴- آلاینده چیست
- ۶۵ ۴-۲-۴- اثر آلاینده‌ها بر موجودات زنده و گیاهان
- ۵-۲-۴- آلودگی وسائط نقلیه و روشهای پیشگیرانه آن با
- ۶۶ کاتالیزور و راکتورهای حرارتی
- ۶۷ ۶-۲-۴- آلودگی سرب یک خطر جهانی است
- ۶۷ ۷-۲-۴- وارونگی
- ۷۰ ۸-۲-۴- بارانهای اسیدی
- ۹-۲-۴- بررسی کنوانسیون وین ۱۹۸۵ و پروتکل مونترال ۱۹۸۷ و اصلاحیه
- ۷۴ ۱۹۹۰ لندن

- ۳-۴- حمایت از گونه‌های جانوری و گیاهی از جمله گونه‌های ژنتیکی
و اصل اقدامات احتیاطی ۷۷
- ۴-۴- حمایت از منابع آبی (به ویژه تالاب‌های دارای ارزش جهانی بعنوان
زیستگاه پرندگان آبی) و محیط‌زیست دریائی و اصل اقدامات احتیاطی ۸۴
- ۴-۵- حمایت از منابع طبیعی و فرهنگی دارای ارزش جهانی و اصل اقدامات
احتیاطی ۹۴
- نتیجه‌گیری ۹۹

فصل پنجم: جایگاه اصل اقدامات احتیاطی در حقوق ایران

- مقدمه ۱۰۰
- ۱-۵- ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی (در چهارچوب اصل اقدامات
احتیاطی) ۱۰۱
- ۱-۱-۵- اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع
طبیعی (اتحادیه جهانی حفاظت) ۱۹۴۸ ۱۰۱
- ۱-۵-۲- دفتر بین‌المللی تحقیقات پرندگان آبی، لندن ۱۹۵۲ ۱۰۲
- ۱-۵-۳- برنامه محیط زیست ملل متحد (۱۹۷۲) ۱۰۲
- ۱-۵-۴- برنامه همکاری‌های زیست محیطی کشورهای جنوب
آسیا، کلمبو ۱۹۸۰ ۱۰۳
- ۱-۵-۵- کنوانسیون‌های بین‌المللی
الف- کنوانسیون بین‌المللی مداخله در دریا‌های آزاد در
صورت بروز سوانح آلودگی، بروکسل ۱۹۶۹ ۱۰۳
- ب- کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از مواد زائد
و سایر مواد لندن- ۲۹ دسامبر ۱۹۷۲ ۱۰۵

- پ- کنوانسیون لندن ۱۹۷۲ و پروتکل ۱۹۹۶ آن و اصل
 اقدامات احتیاطی ۱۰۷
- ت- کنوانسیون منطقه‌ای کویت برای همکاری درباره حمایت
 از محیط زیست دریایی در برابر آلودگی و پروتکل‌های مربوطه: ۱۰۸
- ت-۱- پروتکل همکاری منطقه‌ای برای مبارزه با آلودگی ناشی
 از نفت و سایر مواد مضره در موارد اضطراری ۱۰۹
- ت-۲- پروتکل راجع به آلودگی دریایی ناشی از اکتشاف
 و استخراج از فلات قاره - ۱۹۸۹ کویت ۱۱۰
- ت-۳- پروتکل راجع به حمایت از محیط‌زیست دریایی
 در برابر منابع آلودگی مستقر در خشکی ۱۹۹۰ کویت ۱۱۲
- ت-۴- پروتکل ۱۹۹۸ کنوانسیون کویت راجع به کنترل
 انتقالات برون مرزی مواد زائد خطرناک و سایر ضایعات در دریا ۱۱۳
- ث- کنوانسیون بین‌المللی نجات دریائی، لندن - ۱۹۸۹ ۱۱۴
- ح- کنوانسیون بازل درباره کنترل انتقالات برون مرزی
 مواد زائد زیان‌بخش و دفع آنها، بازل ۱۹۸۹ ۱۱۵
- چ- کنوانسیون وین برای حفاظت از لایه ازن- وین ۱۹۸۵
 و پروتکل مونترال در مورد مواد کاهنده ازن ۱۹۸۷ ۱۱۷
- ج- کنوانسیون تالابهای مهم بین‌المللی به ویژه بعنوان زیستگاه
 پرندگان آبی، رامسر ۱۹۷۱ ۱۱۸
- خ- کنوانسیون تجارت گونه‌های گیاهی و جانوری وحشی در معرض
 خطر انقراض (سایتس) واشنگتن ۱۹۷۳ ۱۱۸
- د- کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان، پاریس
 ۱۹۷۲ ۱۱۹

	ذ - کنوانسیون ساختاری سازمان ملل متحد درباره تغییرات
۱۲۱	اقلیمی، نیویورک ۱۹۹۲
۱۲۲	ز - کنوانسیون تنوع زیستی، ریودو ژانیرو
	ز - کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان‌زدایی در
	کشورهای که بطور جدی با خشکسالی و یا بیابان‌زائی مواجه
۱۲۴	می‌باشند، پاریس ۱۹۹۴
	۲-۵- قوانین ایران و اصل اقدامات احتیاطی (جایگاه اصل
۱۲۵	اقدامات احتیاطی در حقوق ایران)
	۳-۵- تجزیه و تحلیل میزان و حدود بکارگیری اصل اقدامات احتیاطی
۱۲۶	در عمل در ایران
۱۲۷	۴-۵- نهادهای مسئول اجرای اصلی اقدامات احتیاطی در ایران
۱۲۷	۵-۴-۱- سازمان جنگل‌ها و مراتع
۱۳۱	۵-۴-۲- سازمان حفاظت محیط‌زیست
۱۳۳	۵-۴-۳- دادگستری
۱۳۴	نتیجه‌گیری
۱۳۵	نتیجه‌گیری نهائی
۱۳۷	ضمائم
۱۴۸	منابع و مآخذ
۱۴۹	منابع فارسی
۱۵۹	منابع انگلیسی

فهرست علائم اختصاری

- 1- ADB- (Asian Development Bank)
- 2- APEC(The Asia Pacific Economic Cooperation Forum)
- 3- ASEAN (Association of South East Asian Nations)
- 4- CITES(1973 Convention on International Trade in Endangered species of wild Flora and Fauna)
- 5- CSD- (The Commission on Sustainable Development)
- 6-GEMS(Global Environment Monitoring System)
- 7- ICS (The International Chamber of Shipping)
- 8-ICC (The International Chamber of Commerce)
- 9- IGO_s(Inter-governmental organizations outside the United Nations)
- 10- ILA (International Law Association)
- 11- ILI (International Law Institute)
- 12- IUCN (The World Conservation Union)
- 13- IPCS (The International programme on chemical Safety)
- 14- IMo.(International Maritime organization)
- 15-INFOTERRA (The International Environmental In Formation System.)
- 16- IRPTC (The International Register of Potentially Toxic Chemicals)
- 17- NGO_s (Non-governmental Organizations)
- 18-OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)

- 19-SACEP (South Asia Cooperative Environmental Programme)
- 20-TNC (The Nature Conservancy)
- 21- UNDP (United Nations Development Programme)
- 22-UNEP. (United Nations Environment Programme)
- 23- UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
- 24- WWF (World Wide Fund for Nature)
- 25- WTO (World Trade Organization)

مقدمه

رعایت اصل اقدامات احتیاطی از ابتکارات کنفرانس ریودوژانیرو می‌باشد. که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. چنانچه این اصل در قوانین و مقررات داخلی دولت‌ها گنجانده نشود و نظارت جدی بر اجرای آن اعمال نگردد آسیبه‌های جبران‌ناپذیری بر محیط‌زیست و گونه‌های جانوری و گیاهی وارد خواهد شد. با توجه به نیاز روزافزون صنعت به استفاده از سوخته‌های فسیلی، بکارگیری سلاح‌های مخرب و مواد شیمیایی، قطع بی‌رویه جنگل‌ها، شکار حیوانات، در معرض انقراض قرار گرفتن برخی گونه‌های جانوری و گیاهی، از بین رفتن تالابها و زیستگاه پرندگان آبی، کاهش لایه ازن، تغییرات آب و هوایی، روند افزایش بیابانها و خشکسالی از جمله مواردی خواهند بود که عدم رعایت اصل (قاعده) اقدامات احتیاطی تخریب محیط‌زیست و گونه‌های جانوری و گیاهی آن را به همراه خواهند داشت. تمامی این عوارض زیست‌محیطی از پیامدهای بی‌توجهی به اصل اقدامات احتیاطی خواهد بود. مضمون اصل اقدامات احتیاطی به طور صریح در اصل پانزدهم اعلامیه ریو آمده است. "به منظور محافظت محیط‌زیست اقدامات احتیاطی باید بطور وسیع توسط دولت‌ها و بر طبق توانایی‌شان بکار گرفته شود، در جایی که تهدیدات جدی یا خسارت غیرقابل برگشت وجود دارد فقدان اطمینان علمی کامل نباید بعنوان یک دلیل برای به تأخیر انداختن اقدامات مؤثر برای جلوگیری از تخریب زیست‌محیطی مورد استفاده واقع شود." در راستای این پایان‌نامه حاضر درصدد است برای بهبود شرایط زندگی بشر و عدم ایجاد وضعیت وخیم در سطح کره زمین با یادآوری برخی مصادیق بارز تهدیدکننده محیط زیست در سطح بین‌المللی که در قالب کنوانسیون‌های جهانی و بعضاً منطقه‌ای مورد تصویب قرار گرفته اهمیت رعایت اصل اقدامات احتیاطی را در برنامه‌های توسعه در کنار به